

УДК 340.12

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.33.162062>

В. П. Плавич, докт. філос. наук, канд. юрид. наук, професор, академік,
Заслужений діяч науки і техніки України
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

О. В. Стрілецька, психолог, здобувачка
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРИРОДНИЙ САМОКОНТРОЛЬ СУБ'ЄКТА: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК НОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДУШІ

У статті розглядається душа як основа природного самоконтролю суб'єкта і перспективи його подальшого розвитку, вдосконалення і максимального використання. З точки зору авторів статті, душа людини у вигляді екстрактів має вегетативний, чуттєвий, почуттєвий, вольовий і інтелектуальний компоненти. При класифікації душі людини виділяються вроджені і набуті, онтологічні і деонтологічні, генетичні і зодіакальні, кармічні і прямі, постійні і змінні елементи. Аргументовано показано, що душі притаманна інформаційно-психічна сутність будь-якої живої системи (біопсихізм). Остання повинна постійно перебувати в активному стані, це онтологічна установка.

Ключові слова: природний самоконтроль, душа як субстанція суб'єкта, екзистенційна субстанційність, субстанційні властивості «душі», феномен «душі».

Формування стратегічно орієнтованої національної політики довгострокових трансформацій держави передбачає філософсько-правове осмислення душі як духовної основи природного самоконтролю суб'єкта.

«Душа» це духовна основа суб'єкта «і шукати її обриси, вагу потрібно в духовних діях, вона присутня у всьому благому, і не проявляється в нечемному відношенні до неї, через нечемність до інших» [1]. Сьогодні можливо ставити питання про розвиток душі, розширити це поняття і створити нову концепцію.

Постановка проблеми. Науковою проблемою дослідження є системне виявлення перспектив розвитку природного самоконтролю суб'єкта і його духовної основи – «Душі». Існування методологічних засад і протиріч в пізнанні феномену душі сформувало уявлення про її екзистенційну субстанційність, що було відображено уже при первинних дослідженнях і конструюванні її понять. Проблема душі розкриває глибинні основи людського існування, а її системний розгляд виокремлює поняття «розумної душі», «безсмертної душі», душі як «мислячої субстанції» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичною основою даного дослідження стали праці вітчизняних і міжнародних вчених, які досліджували питання духовної основи природного самоконтролю суб'єкта. Поняття душі і духу людини, її творчі можливості як духовної істоти вивчали, зокрема, такі вчені як А. Бурунов, К. Коротков, А. Кардек, Sogyal Rinpoche, Генрі Менкен, Хиросі Сігура, Стюарт Хамероф, Роберт Ланца, Майкл Ньютон та ін.

Мета статті полягає в розкритті сутності природного самоконтролю суб'єкта, його духовної основи «Душі», психологічний і філософсько-правовий аналіз духовно-онтологічних особливостей мислення про душу, інтерпретацій, дискурсів та їх розуміння.

Завдання статті. Розкрити і проаналізувати основні інтерпретації природного самоконтролю суб'єкта і його основи «Душі». Виявити значення поняття «душі» та її меж у духовному досвіді людства.

Об'єкт дослідження. Природний самоконтроль суб'єкта і феномен «душі» в духовному досвіді людства.

Предметом дослідження є особливості природного самоконтролю суб'єкта в процесах сучасних реалій і системний аналіз феномену «душі».

Виклад основного матеріалу. Для юриспруденції управління природним самоконтролем суб'єкта, зокрема для кримінального процесу і криміналістики, має надзвичайне значення. «Головна сутність полягає у вирішенні порушеної гармонії світу, що зводиться до двох факторів: спокути і запобігання, які визначають інтерес в кримінальному законодавстві» [1].

Самоконтроль суб'єкта є невід'ємною умовою адекватної, цілеспрямованої, інтегрованої психіки. Її можна віднести до числа обов'язкових ознак свідомості і самосвідомості людини. Він виступає як умова адекватного психічного відображення людиною свого внутрішнього світу і оточуючої його об'єктивної реальності. Самоконтроль є одним з невід'ємних компонентів процесів самоуправління (саморегулювання) систем різної якісної природи, серед яких людина являє собою приклад живої і надзвичайно складної системи.

Механізми самоконтролю мають місце вже на клітинному рівні життєдіяльності людини. Саморегуляція фізіологічних функцій здійснюється за гомеостатичним принципом, що полягає у підтримці в необхідних межах сформованих в процесі еволюції біологічних констант, або, інакше кажучи, еталонів організму. Як приклад таких констант можна назвати концентрацію цукру в крові, вміст у ній вуглекислого газу і кисню, температуру тіла, артеріальний тиск і ін. Саморегуляція за гомеостатичним принципом полягає в тому, що та чи інша контрольована складова, опосередкована самоконтролем, безперервно звіряється з відповідним біологічним еталоном, і якщо в результаті звірення з'являється сигнал неузгодженості, то це виявляється поштовхом до відновлення порушеної рівноваги. Самоконтроль пронизує всі психічні явища, що притаманні людині (процеси, стани, властивості). У цьому сенсі можна говорити про самоконтроль над протіканням окремого психічного процесу: відчуттям, сприйняттям, впізнанням, мисленням та ін.; про самоконтроль людини за власним психічним станом, наприклад, самоконтроль емоційної сфери; про самоконтроль як про властивість людини, що стала в результаті виховання і самовиховання рисою його характеру. У діяльності, як у фокусі, перетинаються всі психічні явища і найбільш повно виявляє свою присутність в них самоконтроль. Самоконтроль є невід'ємною частиною психічних процесів, що є однією з важливих умов адекватного відображення людиною свого внутрішнього світу та оточуючої його об'єктивної дійсності. Стосовно різних сенсорних модальностей самоконтроль виявляється включеним в процес формування адекватного перцептивного образу.

Лауреат двох Державних премій СРСР хірург Войно Ясенецький, він же архієпископ Лука, порівнював мозок з телефонною станцією: роль зводиться до видачі повідомлення. Він нічого не додає до того, що отримує. Нобелівський лауреат з фізіології і медицини Джон Еклс відкрив іонні механізми збудження і гальмування в периферійних і центральних нервових клітинах, і вважав, що мозок не виробляє думок, а лише сприймає їх ззовні. Наталія Бехтерева не побоялася розгромної, зневажливої критики з боку колег і заявила, що мозок людини здатний створювати лише найпростіші думки.

Де народжуються теорії, гіпотези, відкриття – поки невідомо фізіологам. Ми також вважаємо, що мозок – ество в естві. «Мозок потребує тренінгу, в знаннях, читанні, спогляданні краси, у відновленні в своїй свідомості вищого розуміння сенсу життя. Хірург Миколай Пирогов писав, що «мозок окремої людини служить органом мислення світової думки. Потрібно визнати існування, крім мозкової думки, і іншої, вищої «світової» [2, л. 6].

З'ясувалося, що в активності і будові окремих частин мозку є істотні відмінності. Чи впливає будова мозку на психічні особливості особистості? Для багатьох серійних вбивць характерна повна відсутність емпатії: вони не здатні розуміти страждання інших людей, їм далеке співчуття.

З розвитком науки з'явився підрозділ нейрокрімінології. Фахівці досліджують взаємозв'язок між кримінальними нахилами і роботою мозку. Вперше вивчати безпосередньо головний мозок злочинців почали на початку 80-х років минулого століття. Одним з піонерів досліджень став британський вчений Едріан Рейн, який протягом декількох років працював в якості тюремного психолога в закладах суворого режиму. Пізніше професор переїхав в США, де зміг розгорнути повномасштабну діяльність. За допомогою томографії Рейн отримав знімки півкуль мозку злочинців, що відбували за вбивство, і порівняв їх із зображеннями, отриманими в результаті дослідження мозку «вільних» громадян. Пізніше подібні дослідження проводилися і іншими фахівцями, наприклад, Джеймсом Блером з Королівського коледжу психіатрів в Великобританії або Андре Гленом з Університету Алабами в Таскулусі.

З'ясувалося, що є велика різниця в активності і будові частин мозку, зокрема, у деяких людей спостерігається недорозвиненість префронтальної кори (передня частина лобових часток), яка регулює соціальну поведінку і допомагає керувати емоціями. Цей відділ також відповідає за самоконтроль. Крім того, вчені відзначають патологію в роботі мигдалини – її діяльність дозволяє нам зазнавати почуття вини і сорому. У разі порушень ці емоції притупляються і людина з більшою ймовірністю здатна зважитися на злочин.

Завдяки існуванню біологічних інстинктів у людей розвиваються властивості, що мають соціальну природу, і люди стають здатними до соціального життя: «Усі соціальні властивості людини – це вища форма розвитку її біологічних інстинктів, причому соціальне в людині нашаровується на біологічне, а не руйнує його» [3, с. 100].

3. Фрейд, наприклад, вважав, що соціальні інститути виникають для того, щоб пригнічувати біологічні інстинкти. Звідси можна зробити висновок, що основою права є біологічна властивість мати інстинкти, які слід пригнічувати засобами права, тому що право цих інстинктів є антисоціальним. Так можна представити фрейдистський підхід в уявленнях про антропологічний аспект права і, зокрема, про антропогенність права.

«Заслугою 3. Фрейда є те, що він на розвиток дарвінізму відкрив ознаки, що вказують на зв'язок соціальної природи людини з її біологічною природою. Однак його помилкою було те, що він не помітив, що цей зв'язок має генетичний характер – соціальне є вищою формою природи, яка народжується із біологічної форми і існує поряд з нею, а не замість неї. Тому 3. Фрейд помилково вважав, що соціальне виникає для пригнічення біологічного. Це він припустив і праву, але соціальне, в тому числі і право, не має антибіологічного характеру, вони пов'язані між собою генетично. Біологічне має не антисоціальний характер, а протосоціальний характер» [4, с. 199-200].

«Слід зазначити, що ще В. Д. Небиліцин вказував, що в людини жоден з основних аналізаторів не відіграє специфічно провідної ролі, оскільки головного регульовального значення у процесі її еволюції набувають чинники небіологічного характеру; однак саме з цієї причини людина має більші, аніж у тварин, можливості інтраіндивідуальних варіацій властивостей окремих аналізаторів – варіацій, зумовлених, певно, переважно уродженими або успадкованими особливостями морфологічної організації відповідальних кортикальних областей, однак якоюсь мірою, мабуть, і умовами онтогенетичного розвитку» [5, с. 3].

На наш погляд, підсвідомість, свідомість і надсвідомість людини, впливаючи одна на одну, взаємно проникаючи, утворюють єдине ціле. Несвідомі начала пронизують усі форми життєдіяльності та соціальної поведінки індивідуального і колективного суб'єкта.

«Люди часто не усвідомлюють ті способи репрезентування реальності, які вони використовують. Останні, постійно антологізуючись, створюють певну картину світу. І вже суб'єкт цілком не усвідомлює тих способів уявлення. Які використовує у своїй життєдіяльності. У цьому разі він не бачить альтернативи своїм способам уявлення та ціннісні шкали зумовлюють різне сприйняття одних і тих самих подій» [5, с. 17].

«Під впливом різноманітних правових норм інтелект формує дух людини, що в результаті відображається в її поведінці. Слід зауважити, що правові норми можуть безпосередньо впливати на дух людини. У такому випадку формується духовне, екзистенцій-

не, інтуїтивне, емоційне, почуттєве право, а інтелект на початковій стадії відіграє лише пасивну роль. Далі можлива інтелектуальна дія, що полягає в осмисленні, переосмисленні духовного, екзистенційного, інтуїтивного, емоційного, почуттєвого права». [8, с. 78]

Щодо біологічного чи психофізіологічного субстрату особистісного самоконтролю індивіда, що є на сьогоднішній день terra incognita, – хочеться навести кілька неординарних та надзвичайно актуальних для розуміння даного питання досліджень головного мозку людини.

Американські нейрофізіологи дійшли висновку, що скоєнню багатьох злочинів різного характеру можуть передувати пошкодження в одній з великомасштабних нейронних мереж головного мозку злочинців.

Так, вчені виявили серед 45 досліджень злочинців 17 випадків, у яких пошкодження структур мозку безпосередньо передували правопорушення. 12 пацієнтів вчинили злочини, пов'язані з насильством над оточуючими: вбивства, зґвалтування, напади. П'ятьох учасників досліджень звинувачували в шахрайстві або крадіжці. Дослідники вважають, що ще в 23 випадках з 45 такий зв'язок міг існувати, але точних підтверджень цьому вчені не виявили. Найчастіше у злочинців виявлялися пошкоджені фрагменти префронтальної кори головного мозку: медіальна префронтальна і орбітофронтальна зони. Ці частини мозку беруть участь у прийнятті рішень. Рідше зустрічалися пошкодження скроневої частини кори, яку пов'язують з формуванням довгострокової пам'яті і сприйняття звукової та візуальної інформації.

Основоположник психоаналізу З. Фрейд показав, що розум людини не безроздільно хазяйнує в її мозку. На думку вченого, існує ще і «несвідоме» – величезний «океан закритих почуттів і бажань, які наше уявлення про пристойність і моральність не випускає на світло і які користуються будь-якою лазівкою в свідомості, щоб вирватися назовні» [8, с. 79]. Відомі випадки, коли томограф фіксував мозкову активність у пацієнтів, які перебували в стані коми або гіпнотичному трансі.

Зі складу предмету ми впізнаємо тільки нескінченно малу частину його, саме тільки ті сторони предмету, які викликають у суб'єкта інтерес і які він піддає розрізненню на тлі наявних і запам'ятовуваних змістів буття. Людина внаслідок обмеженості своїх сил не може відразу зробити безліч актів розрізнення. Тому наше сприйняття як маєтки предмета у свідомості в пізнаному вигляді є тільки вибірка з предмета. Різниця в сприйнятті одного і того ж предмета різними індивідуумами пояснюється найчастіше тим, що вибірка зі складу тих сторін, які зводяться з підсвідомості в область свідомості, і знання проводиться різними особами по-різному і тому в одному й тому самому предметі два спостерігача часто знаходять глибоко різний зміст, який потім залишає відбиток на підсвідомому рівні. Взаємозв'язок цих трьох рівнів пізнання (підсвідомості, свідомості і надсвідомості) вивчав також сучасний психоаналітик Еріх Берн. Його дослідження демонструють те, що далеко не завжди рівень свідомості людини виконує основну роль у прийнятті нею рішень.

На нашу думку, з викладеного вбачається, що втрата людиною самоконтролю у критичні моменти, що передують вчиненню нею злочину, може відбуватися і внаслідок впливу раптових думок, емоцій і почуттів, що надходять з підсвідомого рівня її сприйняття.

Так, американський психолог Леонард Берковіц, відомий своїми дослідженнями причин людської агресивності, вивчав питання впливу спадковості на схильність особи до частой втрати самоконтролю, проявів агресії і скоєння на ґрунті цього кримінальних правопорушень. Він відзначає, що емпіричне дослідження, що відноситься до часів Ломброзо, майже не залишає сумніву в тому, що спосіб і особливості сімейного виховання впливають на ймовірність частих випадків втрати самоконтролю і прояву злочинної поведінки внаслідок цього.

Звісно, проблема полягає у тому, щоб визначити, в якій пропорції позначається вплив сім'ї на схильність людини до проблем із самоконтролем та проявів нею агресії: що передається генетично, а що засвоюється з досвідом. Так, широко відомими є емпіричні дослідження, що проводилися у 20-х роках XIX століття за участю двояйцевих (дизи-

готні, тобто ті, що розвиваються з двох зигот і мають різні геноми) та однойцевих (монозиготні, ті, що розвиваються з однієї зиготи і є генетично ідентичними) близнюків. Логіка цього напрямку досліджень цілком виправдана: обидва типи близнюків піддаються ідентичному пренатальному впливу як в материнській матці, так і після народження, потрапляючи в ідентичне сімейне оточення. Втім, відмінність полягає лише в генетичних наборах обох типів близнюків, що і є вирішальним в даному випадку. Як ми знаємо, переважна більшість подібних досліджень послідовно продемонстрували, що схильність до скоєння насильницьких злочинів внаслідок втрати самоконтролю дійсно може бути спадковою.

Щодо досліджень датських вчених, що виявили вплив спадковості на надмірну агресивність людини – слід навести наочний приклад дослідження Карла Христиансена з університету в Копенгагені. Було відібрано біля 800 пар близнюків, які народилися в один проміжок часу; у кожній обраній парі принаймні один з близнюків мав судимість. Потім вчений простежив, чи притягувався до кримінальної відповідальності другий близнюк з кожної пари, і прорахував рівень відповідності для монозиготних та дизиготних близнюків. У цій вибірці, зазначив Христиансен [6], обидва типи близнюків виявляли закономірну схожість.

Для того, щоб з'ясувати ступінь впливу генетичної спадковості на схильність до втрати самоконтролю і вчинення насильницьких злочинів, вчені проводили аналіз розвитку дітей, які з народження проживали з прийомними батьками і ніколи не знали своїх біологічних батьків. Взявши поведінкові і психологічні параметри досліджуваних дітей, вчені оцінювали вплив природних та прийомних батьків на їх формування.

При наявності великої кількості інформації про певну категорію громадян Данії, група вчених на чолі з Сарноффом Медником досліджувала кримінальні справи 14400 осіб – датчан, які були усиновлені у дитинстві і нічого не знали про своїх біологічних батьків. Оскільки дослідники володіли повною інформацією, вони мали можливість знайти відомості про прийомних та біологічних батьків цих людей. Їм також було відомо, скільки разів окрема особа була засуджена за порушення законодавства.

Результати досліджень показали, що кримінальні нахили прийомних батьків впливали на вірогідність вчинення злочинів дітьми, яких вони усиновили. Проте вплив цього роду був відносно незначним – набагато слабший, ніж вплив біологічних батьків. Результати, отримані Христиансеном в його дослідженні близнюків, також наводять на думку про можливість передавання у спадок схильності до проявів надмірної агресії, схильності до проблем з самоконтролем та вчинення насильницьких злочинів.

Проте важливо підкреслити, що пошкодження окремих ділянок головного мозку, значний ступінь впливу інформації з підсвідомого рівня пізнання людини на її дії та генетична спадковість створюють лише потенціал для розвитку проблем суб'єкта з самоконтролем і розвитку на ґрунті цього кримінальних тенденцій. Такий потенціал може ніколи не реалізуватися, адже кожна людина має можливість життєвого вибору. Отже, навіть якщо особа не володіє задатками природного самоконтролю, за наявності бажання, цілеспрямованості і зусиль вона безперечно може розвинути в собі відповідні соціально набуті уміння та навички.

Продовжуючи тему дослідженнями головного мозку людини, додамо, що до 60-ти років між двома півкулями головного мозку існує суворий розподіл функцій, а після 60-ти для вирішення складних завдань людина може використовувати обидві півкулі одночасно. Це гарантує більш високий творчий потенціал і дає можливість вирішувати більш складні завдання. Можливо, швидкість вирішення цих завдань дещо сповільнюється. Але це ніяк не позначається на якості.

Аби мозок працював добре, на наш погляд, потрібно його активно завантажувати. Але проблема полягає в тому, що коли ми робимо щось на автоматі, мозок не працює. З роками ми накопичуємо досвід, і дедалі більша кількість справ здійснюємо «на повторі» – не вирішуючи завдання, а лише повторюючи попередні рішення. Це не навантажує мозок. Нові зв'язки між нейронами не виникають. Старі зникають.

За сьогоднішньої тривалості життя, інтелект досягає зрілості тільки після 50-ти. І в цьому ж віці ми набуваємо здатності найглибше і всеохоплююче мислити. Ми починаємо краще розбиратися в людях, аналізувати «за» і «проти» і краще оперуємо загальними знаннями. Навіть у 80-річному віці за цими показниками ми можемо дати фору 20-річним юнакам. Пік швидкості передачі нервових імпульсів у мозку припадає на 60 років і триває до 80-90. За бажанням в 60-70 років можна збільшити свій інтелектуальний потенціал в тридцять разів – мозок надає нам цю можливість.

Після 80 років мозок зменшується в об'ємі приблизно на 5-10%. Танці, біг, аеробіка і навіть просто прогулянки швидким кроком не тільки зупиняють зменшення мозку, але і відновлюють втрачений ним обсяг. Кілька років тому група вчених з Піттсбурзького університету (США), займаючись дослідженням стану мозку у людей похилого віку, несподівано з'ясувала, що деякі види фізичних вправ можуть зупинити вікові морфологічні зміни в мозку. У дослідників були дві вікові групи (70+) «піддослідних». Одна група три рази на тиждень гуляла швидким кроком по 30-45 хвилин. Друга група в тому ж ритмі займалася розтяжкою. Експеримент тривав упродовж року. Весь цей час вчені проводили регулярні сканування мозку випробовуваних. З'ясувалося, що у тих, хто гуляв, області перифронтальної кори і гіпокампу, що відповідають за планування і пам'ять, збільшилися в розмірах на 2-3%. І цього вистачало, щоб перекрити вікове зменшення мозку. У тих учасників експерименту, що мали регулярні прогулянки, також покращилася просторова пам'ять. Ця перевірка проводилася за допомогою спеціальних тестів. Однак у тієї групи, яка протягом року займалася розтяжкою, ніяких поліпшень в корі головного мозку не відбулося. І гіпокамп у них продовжив «всихати» у відповідності зі стандартними віковими змінами [7, с. 25].

В 1965 році професор Массачусетського технологічного інституту (США) Джозеф Альтман виявив, що у щурів, морських свинок і кішок нейрогенез (народження нових нервових клітин) триває протягом усього життя. Альтман зробив припущення, що в мозку людей відбувається те ж саме. Звісно, його гіпотезу серйозно ніхто не сприйняв. Однак вслід за Альтманом в 70-80-х роках минулого століття до таких же висновків прийшли десятки інших американських і європейських дослідників.

Сьогодні нейрогенез дорослих – аксіома, яка не потребує доказів. «Вперше це було підтверджено в ході наукових експериментів в 2010 році, а в 2013-му було проведено глобальне дослідження людей, що народилися в період з 1945 по 1963 роки. В результаті цих досліджень вдалося з'ясувати, що нейрогенез в дорослому мозку триває протягом усього життя людини. Але тільки в певних зонах: в гіпокампі і в областях, прилеглих до латеральних мозкових шлуночків. У гіпокампі зокрема щодоби народжується 700 нових нейронів. Тобто, 35% клітин гіпокампу – вічно молоді. До речі, гіпокамп відповідає за навчання і запам'ятовування, за інтеграцію сенсорної інформації, за відповідь на нову інформацію, за регуляцію настрою» [7, с. 26].

Останнім часом з'являється все більше даних, що утворення нових нейронів йде також в неокортексе – нашому думачому мозку. «Чи допоможуть всі ці нові дані викоринити міф про фатальні втрати нервових клітин? Навряд чи. Міфи, як відомо, феноменально живучі і практично незнищенні. Тим і відрізняються від наукових гіпотез» [7, с. 26].

«Методологічні доміанти антропології права відображаються в екзистенційному праві» [12]. Оскільки на зміну філософській антропології прийшов екзистенціалізм, то методологічними засадами стали не раціональні, «інтелектуальні, а ірраціональні, духовні засади. Право, яке не має меж, перебуває в таємничому замежовому (позарозумовому) світі духовності, має підсвідомі і безсвідомі прояви, володіє трансцендентальними властивостями настрою та почуттів, налаштовує людину на відповідні дії. Причому ці правові дії продукуювані не стільки для себе, як для інших, скеровані не стільки у теперішній час, як здебільшого у майбутній; за межами людського існування вони демонструють людину онтологічно, якою вона є. Така екзистенційна методологія олюкдноє людину» [8, с. 79].

«Комплексне дослідження антропології права та поведінки людини в ноосфері приводить до нового поняття метаантропологічного права, яке претендує на його абсолютний

вимір. Сучасна філософська антропологія отримала новий напрям дослідження – метаантропологія як антропологія вищого рівня, де звичайне людське існування обґрунтовується можливістю людського розуму пояснити пізнання конкретної речі» [8, с. 77].

«Перехід буття в небуття відображає тілесну смерть людини, у результаті чого душа переходить у потойбічний непізнаний світ. Буття душі в подальшому небутті відображає властивості земного буття. Тобто людська душа в потойбічному світі має ті властивості й характеристики, які сформувалися в земному бутті. До основних характеристик буття належать цілісність, істинність, благість і краса, що підкреслює єдність думки. Можливе і дійсне на рівні буття дають змогу глибше зрозуміти важливість людських творінь. Тому й з'являється класифікація видів буття: механічне, хімічне, фізичне, біологічне, соціальне. Для права згадані категорії є визначальними, хоча й проблемними в соціальній сфері. Провідну роль у створенні цілісного, істинного та благородного відіграє намагання людини діяти у сфері правової краси, цілеспрямовано рухатися в бік абсолютності, а не відносності, і повноцінно використовувати свої метаантропологічні задатки. Наступною компонентою метаантропології є екзистенціологія, як наука про екзистенцію, екзистенціали. Екзистенціал (з лат. «існування») – це ситуація людського буття, яка переважно пов'язана з її граничними і трагічними проявами і породжує глибинні зміни стратегій та смислів існування. Нігітологія й екзистенціологія породжують архетипи культури, які формують локальні культури задля усвідомлення культурології права, правової комунікації в бутті суспільства. Під архетипами культури філософи розуміють екзистенціальні і світоглядні основи, на яких базується творчість культури, а також її сприйняття, що є важливою складовою частиною архетипів людського буття. Екзистенціальна проблематика виникає в критичних точках життєдіяльності людини, що потребує природно-правового врегулювання на основі вищих здобутків людини, тобто архетипів культури. Екзистенціали хоча і порушують правову гармонію, але створюють нову правову гармонійність, яка є необхідною в конкретній ситуації чи періоді. Цей новий правовий архетип культури досліджує метаантропологія права, яка впливає із загального поняття антропології» [8, с. 78].

«Дух людини завжди має внутрішній правовий зміст, тобто в душі міститься право, яке регулює думки, почуття, пристрасті і дії. Але в цьому випадку йдеться про метагранічне буття, де дух людини набуває абсолютного виміру, має онтологічне призначення згідно із задумами Творця Всесвіту. Досягнути абсолютного духу не вдається жодній людині, але максимально наблизитися до нього можна, що також є рідкістю. Для цього потрібно, щоб людина вийшла з буденності і граничності й перейшла думками, почуттями, всією екзистенцією в метафізичний, позамежовий трансцендентальний світ. Такий стан людини досліджує антропологія права вищого рівня, тобто метаантропологія права. Людині від природи властиве тяжіння до природного і у помислах і у діях. Саме в умовах екзистенційної ситуації вона робить свій вольовий вибір на користь духовності чи бездуховності. Духовне життя складається з екзистенційних суперечностей і виражається в діалектиці душевних рухів. Тобто передбачається узгодження індивідуального та соціального через інтеграцію свідомого та несвідомого, раціонального і нераціонального в самій людині» [4].

Все більше визнання отримує підхід до вивчення мисленнєвої діяльності як саморегульованого процесу. Операція звірення передбачуваних і реально досягнутих результатів з висунутими гіпотезами є ключовою в механізмі саморегуляції розумової діяльності. Звірення як акт самоконтролю представлено на всіх етапах рішення мисленнєвої задачі, включаючи постановку проблеми, формування гіпотези і її послідовну конкретизацію в результаті виконання завдання. При цьому гіпотеза являє собою як би проміжний еталон, правильність якого або підтверджується, або ставиться під сумнів після звірення з ним реально отриманого результату. Розузгодження між прогнозованим і фактичним результатами стає умовою для розроблення подальшої стратегії рішення. Загалом, вона може бути зведена або до повторної перевірки вже отриманого результату, або до формування нової гіпотези і її подальшої верифікації.

В основі процесу спілкування, управління суб'єктом своєю поведінкою в суспільстві лежить мовленнєва діяльність. Відповідно до концепції функціональних систем академіка П. К. Анохіна мовленнєвому втіленню кожного слова, кожної фрази передують формування в мозку «контрольного апарату» (акцептор дії), який стежить за правильністю їх вимовляння. У складну організацію мовленнєвої діяльності залучені різні види механізмів самоконтролю: слуховий, зоровий, кінестетичний та ін.

«Сучасні дослідження нейрофізіологічних механізмів уваги, що були виконані під керівництвом А. Р. Лурія, вказують на їх тісний взаємозв'язок із самоконтролем. Іншими словами, є підстави говорити про те, що надскладна форма довільної уваги є в той же час і вищою формою самоконтролю людини, що виявляється в його можливості самостійно контролювати власну поведінку і свою діяльність» [9].

Розвиток особистісного самоконтролю, на нашу думку, є сприятливим та цінним не тільки для суспільства, але й надзвичайно корисним для самого індивіда. Наведемо лише декілька значущих переваг розвиненого й активного самоконтролю. По-перше, самоконтроль допомагає виживанню: в екстремальних ситуаціях здатність до самоконтролю дозволяє уникати паніки та швидко приймати правильні рішення. По-друге, контроль емоцій сприяє збереженню здоров'я. Відомо, що депресії і стреси є причиною безлічі захворювань. Та хоча стресових ситуацій у житті уникнути неможливо, самоконтроль дозволяє попереджувати частину їх загубних наслідків. По-третє, самоконтроль допомагає уникати створених власноруч проблем. Чимало негараздів, насамперед у стосунках, виникає через те, що люди неправильно діють чи говорять зайве, перебуваючи під впливом емоцій. Проблемаю є й протилежна ситуація, коли люди повсякчас ігнорують власні емоції, не говорять про те, що їм не подобається чи викликає занепокоєння. Уміння правильно висловлювати свої почуття допомагає будувати здорові стосунки та мирно розв'язувати конфлікти. По-четверте, відсутність здатності до самоконтролю дуже часто призводить до скоєння небезпечних насильницьких злочинів, внаслідок чого іноді руйнуються долі людей. Також, дуже часто вчиненню вбивства, нанесенню тілесних ушкоджень, скоєнню підпалів, катувань, зґвалтувань, умисного пошкодження майна, організації та участі в масових заворушеннях на певному етапі передують втрата самоконтролю суб'єктами таких злочинів.

«Спростовуючи теорію незмінюваності мозку, дослідники доводили, що задатки, властиві нам від народження, не завжди залишаються незмінними; що пошкоджений мозок може здійснити власну реорганізацію» [10, с. 376]. Це підтверджував в ході наукових досліджень один з провідних світових дослідників в області пластичності мозку Майк Мерценіх, відзначаючи, що в результаті дифузної травми мозок фактично працює з високим рівнем шуму. З наведеного вбачається, що в результаті черепно-мозкової травми процес обробки інформації людиною з таким ушкодженням є значно утрудненим у порівнянні зі здоровою людиною. Те ж саме можна сказати і про процес контролювання такою людиною своєї поведінки у стані сильного емоційного збудження, нервового напруження, стресу тощо.

Висновки. «Повний розгляд «душі», як субстанції, має формуватися в межах сучасних відомостей про субстанцію, хоча існує можливість значно розширити це поняття і сформуванати нову концепцію» [1].

«Проблема душі розкриває глибинні основи людського існування – метафізичні, ірраціональні, софійні, ноосферні. Філософський розгляд виокремлює поняття «розумної душі», «безсмертної душі», душі як «мислячої субстанції» тощо. Через поняття «душі» і «душевного» актуалізується духовне життя індивіда, душа є суб'єктом духовності, а не її самістю» [1].

«Екзистенція соціального вибору відбувається в дискурсивних практиках когнітивного поля мислєдїяльності та надає безмежні можливості для розвитку евристичного потенціалу мислення» [1].

«Сутність продуктивного мислення розкривається в евристично-пошуковому, творчому процесі «живого» оновлення думки при зустрічі з «тим, що ще не мислиться»; воно

спонукає до «проживання» таких феноменів як інтуїція та інсайт, в способах бачити в структурованому об'єкті внутрішні глибинні зв'язки; продуктивне мислення передбачає результат, ефективність можливостей і меж тих ресурсів, якими володіє суб'єкт» [1]. «Існування методологічних засад і протиріч в пізнанні феномену «Душі» сформувало уявлення про її екзистенційну субстанційність, що характерно відображено було вже при перших уявленнях і конструюванні первинних понять. Розгляд властивостей «душі» в структурі соціокультурного концепту дозволяє описувати субстанційну основу феномену «душі», що дає змогу у визначених межах теоретично прослідкувати субстанційні властивості «душі». Після розгляду «душі» як субстанційної форми (критично, гнучко та дуже послідовно із увагою звернення на всі зміни, що відбуваються, на ті події, які стали причиною цих змін) можливо ставити питання про розвиток «душі», як субстанції, має формуватись в межах сучасних відомостей про субстанцію, хоча і існує варіант під час дослідження розширити це поняття і створити нову концепцію» [1].

Професор Центру вивчення свідомості університету Арізони у м. Тусон, Стюарт Хамерофф, з твердою впевненістю заявляє про безсмертність душі, вважає, що мозок людини можна порівняти з квантовим комп'ютером, де душа і свідомість людини є інформацією, а отже, інформацію можна не тільки зберігати, але й обробляти після смерті людини. З чого, на наш погляд, можна зробити висновок, що душа і свідомість – це різні інформаційні потоки, які складають життя людини. З нашої точки зору, душа це проміжний стан зі свідомості в безсвідоме. Існує щось, що відділяється від тіла, яке продовжує жити, з'єднуючись з космічною свідомістю.

Наша свідомість, наше Я не вмирає, на відміну від фізичного тіла. Як говорить Роберт Поль Ланца, ад'юнкт-професор в Інституті регенеративної медицини (Institute for Regenerative Medicine) Медичної школи Університету Вейк Форест (Wake Forest University School of Medicine), автор книги «Біоцентризм: життя і свідомість – ключ до розуміння всесвіту», фахівець в галузі клонування і регенеративної медицини, заявляє, що смерть це всього лише своєрідна ілюзія, укорінена в нашому розумі.

«Ми поділяємо точку зору фахівців, які вважають, що нас оточує багаточисельний світ. Дана ідея не нова: в стародавніх ведичних книгах є відомості про існування альтернативних світів, які активно розвиваються. Ще Демокрит і Епікур були впевнені, що паралельні світи існують. Сьогодні вже доведено, що існують так звані чорні діри, які ведуть в інший світ» [11, л. 26].

«Послідовність «життя – душа – свідомість – самосвідомість» можна уявити як певні етапи еволюції духу, його послідовного зосередження в самому собі, входження у внутрішнє самого буття (життя). Ця еволюція передбачає поступове абстрагування, відволікання від зовнішнього тілесного, вона супроводжується ускладненням, урізноманітненням цього зовнішнього, збагаченням форми тілесного буття та його зв'язків з буттям внутрішнім, тілесним» [1, с. 107–108].

Екзистенція соціального вибору відбувається в дискурсивних практиках когнітивного поля мислєдїяльностї евристичного потенціалу мислення.

Чимало науковців вже визнали той факт, що свідомість не належить мозку, отже і фізичному тілу. І життя розглядається як черговий етап буття.

Список літератури

1. Плавич В. П. Духовна основа природного самоконтролю суб'єкта / В. П. Плавич // *Правова держава*. – 2018. – № 29. – С. 19–29.
2. Смеянович А. Ф. О мозге / А. Ф. Смеянович // *Журнал-газета «Публика»*. – 2017. – 21–27 марта (№ 12 (849)). – С. 6.
3. Костенко О. М. Соціальний натуралізм як методологічний принцип філософії права / О. М. Костенко // *Проблеми філософії права*. – 2006–2007. – Т. 4–5. – С. 98–106. Відомості доступні також через Інтернет: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13439/11-Kostenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 28.02.2019).
4. Плавич В. П. Проблеми сучасного праворозуміння: теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз / В. П. Плавич. – Одеса : Астропринт, 2011. – 232 с.

5. Плавич В. П. Убежденность: философско-социологический анализ / В. П. Плавич. – Київ : Либідь, 1991. – 207 с.
6. Christiansen K. O. Seriousness of criminality and concordance among Danish twins / K. O. Christiansen // Crime, Criminology and Public Policy-Essays in Honour of Sir Leon Radzinowicz / Ed. by R. Hood. – London: Heinemann, 1974. – P. 63-77.
7. Sobe-Panek M. Пять мифов о старении мозга / M. Sobe-Panek // Журнал-газета «Публика». – 2018. – 13–19 нояб. (№ 46 (935)).
8. Плавич В. П. Екзистенційні виміри буття людини як важливі елементи метаантропології права / В. П. Плавич // Матеріали 73-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, 28–30 листоп. 2018 р.). – Одеса : Фенікс, 2018. – С. 77–81.
9. Психология : учебник / авт. кол.: В. М. Аллахвердов [и др.] ; отв. ред. А. А. Крылов. – 2-е изд. – М. : Проспект, 2005. – 474 с. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://spbguqa.ru/files/03-5-01-002.pdf> (дата звернення: 25.02.2019).
10. Плавич В. П. Теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз правотворчості: наукові реалії сучасності / В. П. Плавич ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2017. – 429 с.
11. Савелій Успенський // Зниклі без права повернутися. Серія: Загадки і таємниці. – 2018. – № 10 (130), (трав.)
12. Сливка С. С. Методологічні домінанти антропології права // Сливка С. С. Філософія права / С. С. Сливка. – Київ : Атіка, 2012. – 256 с – Електрон. дані. – Відомості доступні також через Інтернет: http://corp.unicheck.com/library/viewer/web_source/746762504 (дата звернення: 03.03.2019).

Стаття надійшла 25.03.2019 р.

В. П. Плавич, докт. филос. наук, канд. юрид. наук, професор, академик,
Заслуженный деятель науки и техники Украины
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

Е. В. Стрелецкая, психолог, соискатель
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРИРОДНЫЙ САМОКОНТРОЛЬ СУБЪЕКТА: СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НОВОЙ КОНЦЕПЦИИ ДУШИ

Резюме

В статье рассматривается душа как основа природного самоконтроля субъекта и перспективы его дальнейшего развития, совершенствования и максимального применения. С точки зрения авторов статьи, душа человека в виде экстрактов имеет вегетативный, чувственный, чувствительный, волевой и интеллектуальный компоненты. При классификации души человека выделяются врожденные и приобретенные, онтологические и деонтологические, генетические и зодиакальные, кармические и прямые, постоянные и изменяющиеся элементы. Аргументировано показано, что душе свойственна информационно-психическая сущность любой живой системы (биопсихизм). Последняя должна постоянно пребывать в активном состоянии, это онтологическая установка.

Ключевые слова: природный самоконтроль, душа как субстанция субъекта, экзистенциальная субстанциональность, субстанциональные свойства «души», феномен «души».

V. P. Plavich, Doctor of Philosophy Sciences, Candidate of Juridical Sciences, Professor,
Academician, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of General Law Disciplines and International Law
Frantsuzkiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

E. V. Streletskaya, Psychologist, Applicant
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of General Law Disciplines and International Law
Frantsuzkiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

NATURAL SELF-CONTROL OF THE SUBJECT: THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF A NEW CONCEPT OF THE SOUL

Summary

The article considers the soul as the basis of the subject's natural self-control and the prospects for its further development, improvement and maximum utilization. From the point of view of the authors of the article, the human soul in the form of extracts has vegetative, sensual, sensitive, volitional and intellectual components. In the classification of the human soul, innate and acquired, ontological and deontological, genetic and zodiac, karmic and direct, constant and changing elements are distinguished. It is argued that the soul is characterized by the information- psychological essence of any living system (biopsychism). The latter must constantly remain in an active state; this is an ontological setting.

Key words: natural self-control, the soul as the substance of the subject, existential substantialities, the substantial properties of the "soul", the phenomenon of "soul".